

Spominu Ivana Šašlja

Niko Županič

Kakor z dnevi in tedni v letu smo se srečavali z raznimi poročili in spisi Ivana Šašlja v naših revijah in dnevnem časopisju. Trajalo je to od l. 1880 do njegove smrti 1944. Ivan Šašelj torej celih 64 let ni odložil peresa, ki je vestno beležilo stanje termometra in barometra, razne vremenske pojave, odhod in prihod ptic, življenje gozdnih živali, gibanje ljudstva, odkritja starin, zlasti pa narodne pesmi in pravljice, ljudske šege in navade, pristne in krepke izraze, reke in pregovore itd. Pokojnik je bil neutruden zbiratelj slovenskega narodnega blaga, ki ga je obelodanil in otel pozabljenju. Bil je tipičen etnograf-zbiratelj, ki ni pokazal ambicije, da bi postal etnolog — a ga bo slovenska znanost kljub temu ohranila v trajnem in častnem spominu zaradi njegove marljivosti in vztrajnosti.

Seznamimo se najprej z njegovim življenjem, da bomo videli, v kakih okoliščinah se je gibal ter vršil poleg stanovskih dolžnosti svoje amatersko-znanstveno delo.

I. Š. se je rodil v Mokronogu na Dolenjskem dne 13. majnika 1859. Njegov oče je bil hišni posestnik in pek, novosel iz Borovelj na Koroškem. Ljudsko šolo je obiskoval doma in v Ljubljani, gimnazijo pa je dovršil v Novem mestu, kjer je opravil tudi zrelostni izpit (1879). Kot abiturient je izkopal v Pričinski hosti pri Mokronogu 4000 rimskih novcev, o katerih se je mnogo govorilo in daleč naokoli pisalo. To je napotilo mokronoškega brezposelnega občinskega tajnika Jerneja Pečnika, da se je začel zanimati za prazgodovinsko arheologijo. Dasi kmečkega rodu, je imel prirojen dar, da je znal na terenu izvohati starine. Ker pa J. Pečnik ni imel nikake arheološke predizobrazbe, je znanstveno morda več škodil kakor koristil. I. Š. se je odločil za bogoslovje in je dovršil bogoslovne študije v ljubljanskem semenišču l. 1883. Po novi maši je dobil kaplansko mesto v Šempetru pri Novem mestu (do l. 1885). Potem ga je dobra usoda zanesla na Belokranjsko, v malo privrško župnijo Adlešiče, kjer je postal duhovni pomočnik obolelemu župniku Lavoslavu Gorenjcu — Podgoričanu, ki je bil sam zbiralec narodnih pesmi, poznavalec češke, poljske in ruske literature ter tedaj najplodovitejši prevajalec romanov in povesti iz severnoslovanskih jezikov. Škoda, da sta se ti dve rodoljubni duši že po nekoliko tednih za večno ločili. L. Gorenjec je umrl namreč že 19. svečana 1886 za vodenico. Njegovemu zdravju so nemara škodili tudi pogosti obiski vinske kleti pri »Perinjaku« onstran Kolpe, kjer sta on in učitelj Matěvž Grm v lepem razgovoru in pri pesmi uživala imenitno starogorsko črnino iz Bogovcev pri Kuničih. Ko bi bila L. Gorenjec in I. Š. dlje časa živela drug ob drugem, bi bila blagodejno in oplajajoče vplivala drug na drugega. L. Gorenjec je bil namreč umetniško vsekakor bolj probujen in je imel širše duševno obzorje kakor mladi kaplan I. Š., medtem ko je imel le-ta bistro oko za opazovanje prirodnih in narodopisnih pojavov ter trdno voljo do dela in reda, zato pa nič kaj posebnega pisateljskega

daru. I. Š. je bil treznega duhá, ekonom v vsakem pogledu, ki je vedel, koliko in kaj sme popiti, kdaj mora vstati, kdaj počivati, in je imel razdeljen čas, kdaj in kako se ima delati. Redko je potreboval zdravnika, bolezni se je varoval z dieto in domačimi rožami, ki jih je poznal iz knjig in iz nasvetov starih žensk. Na zunaj je bil bolj nizke postave, polnega, prijetnega obraza, temnokostanjevih las, rjavih oči in dobrih del. Svojemu stanovskemu predniku L. Gorenjcu je postavil železen nagrobni spomenik, posadil cvetlice na njegov prerani grob, ki ga je obnavljal na vseh svetnikov dan skozi vseh 36 let, to se pravi, vso dobo svojega adlešičkega župnikovanja (do 5. majnika 1922). Po njegovem odhodu je grob ostal pust in so ga morda tudi že prekopali.

Od L. Gorenjca je prevzel I. Š. pohištvo in biblioteko ter gospodinjo Franco Lavričevo, sestro avstrijskega podmaršala Ivana Lavriča Zaplaškega (1850—1941), ki mu je pridno delala in zanj skrbela tja do prve svetovne vojne. Sledila ji je domačinka, Adlešičanka A. S., ki mu je podarila hčerko Anico. Tako se je I. Š. krvno zvezal z Belo Krajino. Otroka je nekoliko izšolal in ga spravil do kruha. Menda je bilo ravno pričakovanje rojstva tega otroka vzrok, da je I. Š. nenadoma stopil v pokoj, četudi ga je škof Jeglič posebno čislal in mu baje že napisal dekret za dekana v neki donosni dekaniji. Od 30. sušca 1922 do svoje smrti je I. Š. kot upokojenec pomagal v dušnem pastirstvu in v šoli v Št. Lovrencu ob Temenici na Dolenjskem. Tu so mu ob njegovi sedemdesetletnici rojstva, v majniku 1929, njegovi prijatelji (pesnik Fr. Neubauer, J. Romè, A. Oblak, N. Županič, S. Vurnik) priredili skromno slavnost. Tedaj je napisal I. Š. na prošnjo uredništva »Etnologa« prvi del svoje avtobiografije in bibliografije (»Etnolog« III, 73—86), ki jo je nadaljeval ob svoji 75-letnici (»Etnolog« VII, 139—145), ob svoji 80-letnici (»Etnolog« XIII, 128—139) in ob svoji 85-letnici (»Etnolog« XVII, 114—118). Meseca avgusta 1943 je še čil in zdrav slavil jubilej biserne maše, a pozimi 1943—44 je začel hudo bolehati — menda na mehurju —, tako da je iskal zdravniške pomoči v Ljubljani. Po vrnitvi v Št. Lovrenc je umrl (15. X. 1944). Pogreb je izvršil prodekan Hinko Povše ob prisotnosti okoliške duhovščine.

*

Okoli novega leta 1886 je prišel I. Š. na Belokranjsko, v svojevrstno deželico z milim podnebjem, v deželico grozdja in breskovega cvetja, kjer so živeli pohlevni in mehkosrčni, v občevanju ljubeznivi in zelo gostoljubni ljudje, saj pravi adlešički pregovor: gost v hišo — Bog v hišo. Adlešičko župnišče res ni veliko in župnikovi dohodki so skromni, vendar so se prijatelji radi shajali tu v bližini častitega starega gradu Pobrežja — Freyenthurn (tedaj lastnina barona Apfalterna), medtem ko je I. Š. v povračilo zahajal k sosednim župnikom v goste. Saj vina mu ni bilo treba kupovati, ker ga je dobil toliko za »biro«, da je lahko kril potrebo. Holma Velika Plešivica (366 m) ter Priložnik sta dajala prijetno rdečo kapljico, pri kateri se je dalo dolgo sedeti in prijetno kramljati, ne da bi bili gostje

težko vinjeni. Največ so zahajali k Šašlju: viniški župnik Jure König, semiški dekan A. Aleš (prijatelj Janeza Trdine), domači učitelj M. Grm, okrajni glavar V. Parma, s hrvatske strani pa kunički župnik Bosek, učitelj M. Jurmić, J. Belavić, in včasih Pavel pl. Leder, arhidijakon iz Podlipnika, ki je imel sina in tri krasne hčerke. Hrvatski katoliški župniki so imeli namreč že od srednjega veka sèm po tradiciji ilegitimne žene in okoli župnišča so veselo skakali njihovi otroci, ne da bi narod to zameril, ker je bil tega vaje.

To so bili še tisti časi, ko na Hrvaškem še ni bilo zagrebškega nadškofa Posilovića in v Sloveniji še ni deloval škof A. B. Jeglič, podprt z doktrinami prebujenega katolicizma in pretirano strogo etiko, ki jo je širil Anton Mahnič v svojem »Rimskem katoliku«. Pozneje se hrvatski župniki niso več pojavljali v družbi svojih ljubic in otrok po slovenskih farovžih ob Kolpi. Celo metliški prošt Franc Dovgan (1831—1923), stoprocentni kavalir, ki je znal ves Dantejev poem »Divina Commedia« na pamet, je moral razumeti duhá časa in se mu deloma ukloniti.

Vsekakor je zašel I. Š. s svojim prihodom v Belo Krajino v povsem drugo družabno osredje in drugačen okoliš, nego ga je bil navajen poprej na »Črnem Kranjskem« v Ljubljani ali v Šempetru pri Novem mestu. Če si v duhu predstavimo Belo Krajino še pred 50 in 60 leti, ki je bila tedaj na zunaj res bela in je nosila v duševnem in narodno-kulturnem pogledu pečat jugovzhoda, potem ni čudno, če je začel I. Š. opazovati ljudstvo in prisluškovati govorici svojih župljanov. Četudi je začel že prej pisati kot poljuden zgodovinar in kronist, vendar lahko trdimo, da so mu vprav bogata belokranjska narodna obrt in umetnost, narodne pesmi in ljudske navade potisnile pero v roko, da je navdušen zbiral in beležil narodno blago.

Najprej je priobčeval narodno blago in pravljice po raznih slovenskih listih in časopisih, potem pa je leta 1906 izdal prvo knjigo »Bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada«,* kateri je čez tri leta sledila druga z reprodukcijami fotografij belokranjskih tipov in noš (1909). Vredno je ponoviti, kar piše v uvodu te II. knjige: »Tu podajem dragim Belokranjcem II. zvezek »Bisernice«. Ker so sprejeli Belokranjci I. zvezek »Bisernice« tako navdušeno in so ga skoraj vsi slovenski listi ocenili prav laskavo, vzpodbudilo me je to, da nadaljujem z nabiranjem tako zanimivega belokranjskega blaga. Ta zvezek se pa nekoliko razlikuje od prvega. Medtem ko sem skoraj vse gradivo prvega zvezka nabral in zapisal sam, so malodane vso vsebino tega zvezka nabrali in zapisali moji župljani. Zato sem pa tudi pustil pri pesmih, pripovedkah in pravljičah vse jezikovne posebnosti, kakor so jih zapisali zapisovalci.« Da so kmetje sami zapisovali narodne pesmi, pregovore in pravljice, ni mogoče popolnoma odobriti, ker so se pred 50 leti podeželani še borili s črkami in pismeno niti približno niso

* *Bisernice* iz belokranjskega narodnega zaklada. I. V Adlešičih nabral Ivan Šašelj. Založilo »Katoliško tisk. društvo v Ljubljani«. Tisk. J. Krajec nasl. v Rudolfovem. Cena 1 krona. 1906.

mogli označiti glasoslovnih posebnosti narečja. Belokranjski kmet pa tudi rad primeša svoji pristni govorici dolenjščino ali knjižni jezik, če govori z gospodom, da se pokaže nekam naprednega in izobraženega in izpriča, da se je v šoli in cerkvi nečesa naučil. Če kmetje sami zapisujejo narodne pesmi in pripovedke, po navadi ne podajo nobene razlage in nobenega pojasnila ali tolmačenja starih, tujih ali fosilnih besed. Kdor vodi folkloristično zbiranje, mora vedno izpraševati in pisati komentarje in pripombe. Baš tega pri I. Š. pogosto ni. Res je, da ima pri I. B. in II. knjigi Bisernice kot dodatek »Slovarček« in »Tolmač neznanih besed«, kljub temu pa se dobe pri posameznih pesmih nepojasnjene in neraztolmačene besede. Da navedemo primere: V uvodu piše, da si iz njegovega »Slovarčka« lahko razložimo belokranjska krajevna imena *Dragatuš*, *Tuševdol*, *Damelj* — teh besed pa ni v njem! — *Cibore*, belokr. *múdače* razlaga I. Š. iz adj. moder, torej *mudrač* = *modrače*, kar ni pravilno, ker veže ime sadu za njegovo barvo; pač pa bo pravilno, če izvajamo ime iz njegove oblike stsl. *мѣдѣ*, testicula, nsl. *móda*, »die Hode«, sh. mudo, blg. *mędo*, pl. *mędca* »Nieren«. — *Kača* (Bisernice I, 285) nima nikake etimološke zveze s »pikačo« in pikanjem, ker je ta koren celo predindoevropskega, pelazgijskega izvora. — Krasna narodna romanca »Vila iz podrine pravo ženo« (»Bisernice« I, 38–39) se začne takole:

Mjesec kala iz Carigrada,
Za njim kala ta danica zvezda,
ta danica, božja sprovodnica,
ki sprovaja grade Ivanove.

Slovenski bralec se začudi nad obširnimi geografskim obzorjem belokranjske tradicije, ki pozna daljni in bajni Carigrad, »očeta sveta«. Obenem pa se začuti neprijetno zadetega, ker ne ve, kaj pomeni *mjesec kala*. I. Š. besede kalati v slovarčku ni pojasnil. Težko, da bi tudi današnji Belokranjci vedeli njen pomen. Treba se je napotiti proti jugovzhodu in iskati pomena glagola *kalati*, ker slov. *kálati*, -am, v. impf. »spalten« v zvezi z mesecem ne bi imelo smisla. Najbrž je tu pomisliti na hrv. *kálati*, *kálâm* »demittere« spustiti (z visokega na nižje), pogosto kot mornarski izraz o jadrnih, ital. *calare*; od XV. stol. po zapadnih krajih (Rječnik Hrv. ili Srpskog jezika, dio VI, 415). Torej: *mjesec kala* = mesec tone, mesec pojmlje, *mesec medlí*. Če je naše tolmačenje pravilno, potem kaže Šašljevi zapis tega verza v naši pesmi, ki je vsa v desetercu, da Šašelj ni dobro prisluhnul narodnemu pevcu in da se mora ta verz pravilno glasiti:

Mjesec kala izza Carigrada,

sicer bi manjkala strofi ena stopica in bi bil stavek brez smisla. To kaže, da je pesem nastala tam, kjer se ljudje ukvarjajo z ladjarstvom, z jadranjem — v Hrvatskem Primorju, od koder je našla pot med belokranjske Adlešičane, če je ti niso sami prinesli s seboj nekoč v XVI. stol.

Mora se reči, da je I. Š. nedostajalo znanstvene osnove in erudicije, ker ga pri nabranem delu ni zanimala primerjava z enakimi in podobnimi

pojavi v sosesčini, če se že ni domislil, da bi iskal variant v daljavi. En sam kilometer daleč od adlešičkega župnišča živijo onstran Kolpe ikavski Hrvati, 2 km daleč pravoslavni Srbi ijekavci-štokavci, došljaki iz Hercegovine, in 6 km daleč belokranjski Poljci, ki po govoru in noši pripadajo centralni (metliško-črnomaljski) belokranjski skupini. Že v tem majhnem krogu se dajo izvesti imenitne primerjave s stališča izgovora, tradicije, mentalitete, gradnje poslopij itd. Prvotne adlešičke narodne pesmi, ki so skoraj iste kakor v Preloki in na Vinici, govore za to, da so prišle hkrati s svojimi nosilci z ozemlja med Uno—Kvarnerom—Kolpo, torej iz visoke ali gorske Hrvatske.

Kako neugodno je urejati narodno blago, če so ga zapisali neuki kmetje z okorno pisavo, nam kaže tudi neki primer iz J. Glonarjevega dodatka Slov. nar. pesmim I (»Etnolog« X—XI, 223—224), kjer se glase zadnje tri vrstice prve kitice narodne balade »Sestra ubije brata«:

Kaj bi mogel Jure obed obedovati,
to se začne s sestrico igrati:
Ajamusesem mulomalula!

Kaj pomeni ta Ajamusesem in kaj mulomalula? Tako zveržena primera spominjata na nerazrešene besede orientalske klinaste pisave; če pa nestvor pametno razčlenimo, dobimo: A ja mu se sem... Mislim, da ne bomo zgrešili, če rečemo, da mulomalula pomeni = milo molila; torej ves verz:

A ja mu se sem milo molila!

Seveda pristavlja J. Glonar v opombi: »Iz okornega zapisa v Barletovi zbirki« (»Etnolog« X—XI, 227). Za J. Barleta je zbiral in zapisoval narodno blago v Gribljah kmečki fant Matiček Totar (rojen 1873), sedaj kmet (farmer) v državi Texas v USA, ki je bil talentiran mladenič ter gotovo ni zapisal zgoraj omenjene balade. O njem se bo več povedalo eventuelno pri obravnavi folklorističnega delovanja Janka Barleta v Beli Krajini.

Pa tudi tam, kjer je I. Š. sam zapisoval, je večkrat pustil nejasne in nesmiselne besede in verze pri miru ter objavil pesem brez poskusa pojasnitve. V »Slovanu« III, 379 je objavil pod naslovom »Belokranjske narodne pesmi« tudi balado o Kraljeviču Marku in njegovi nezvesti ljubi:

»Kak ću pjevat grlo glasovito,
u ti gori trideset hajdukov,
i med njimi mali te hajduče;
ono ima tri srca junačka.«
»Ne boj se ti, vjerna ljuba moja,
vse ja oću pod sabljom metniti,
z maletom se na šake držati.«
Vse je Marko pod sabljom metnio
z maletom se na šake držao.

Kaj naj pomeni mali te hajduče? Ako je ime hajduka, bi moralo biti pisano z veliko začetnico; ako je hajduk brezimen, bi mogli pričakovati

za silo malo to hajduče. In ko se v nadaljnjem omenja trideset hajdukov in med njimi »mali te hajduče«, I. Š.-u še vedno ne pride na um, da je to osebno ime Maleta kakor n. pr. Vladeta, Mileta, Miketa in ki je tudi sicer poznano v srbski narodni epiki: Vuk. Stef. Karadžić: Rječnik, 355: Maleta. m. »Mannsname, nomen viri«; Rječnik Hrv. ili Srp. jezika, dio VI, 415: Maleta se pojavlja v narodnih pesmih našega časa »Pred crkvom ga namjera namjeri na junaka vojvodu Maletu od bijeloga grada, pa govori vojvoda Maleta... Vuk. nar. pjesme; »ja se bojim Maleta hajduka«, Marjanović, 135.

Tudi v ženski (na pol lirski) pesmi »Noče je vzeti« (»Bisernice« II, 83) moti bralca nejasno mesto:

Mili, dragi Bože,
Glavica me boli.
Gde moj dragi služi
Vučakovskem gradu
Pri mladome kralu,
Konjca vranca jaše,
svetlu sablju paše.

Kako naj kdo razume: dragi služi Vučakovskem gradu? Nemogoče! Če pa pišemo: dragi služi vučakovskem gradu, je stvar prirodna in jasna (prim. Kat. Županič, Šopek poljskih cvetic iz Gribelj v Beli Krajini, str. 133, No. 45).

Junaška pesem »Bolni junak« (»Bisernice« II, 24) se začenja:

Junoj črni gori
žarki oganj gori...

Povprečni bralec ne bo vedel, kaj pomeni junoj, ne bo slutil, da je to nastalo iz ju onoj namesto »u onoj«; (prim. F. Kurelac, Jačke ili navadne pjesme..., str. 313: »Žarki oganj gori va 'noj črnoj gori...«).

Nedostatkov take vrste je dosti, v pretres smo jih vzeli le nekaj.

Škoda za znanost, da I. Š. ni primerjal belokranjskih narodnih pesmi s hrvatskimi in srbskimi, ker bi se bili dali iz tega izvajati imenitni zaključki.

Naj navedem belokranjsko žensko pesem »Komu bi rože trgala« (A) (»Bisernice« I, 99) in njeno hrvatsko pesniško sestro iz Hrastja pri Karlovcu (Fr. Kurelac, Jačke..., 311):

A

Lep je vrtec ograjen,
pun je rožic nasajen.
Vsakojake, rumene,
največ mudre, zelene.
Mimo pala stozica,
po nji šeće grofica.
Klanja se ji rožica.
Još govori grofica:
»Kaj se klanjaš, rožica?
Ja te nimam komu dat'.

B

Mali je vrtak ograjen,
pun mi je rožic nasajen.

Po njem se šeće devojka,
za njom se vije rožica.

»Kaj mi se viješ, rožica?
Nimam te komu trgati.

Čačka, majka prestari,
bratje, sestra premladi.
Moj je dragi daleko.

Preko devet črnih gor.
Za goro je črni bor,
za borom je beli grad,
na sred grada stolec zlat,
na njem sedi dragi moj,
na prstu mu prsten moj,
da se pozna dragi moj.

Z belim perom prepisuje,
na me tužno premišljuje.

Otac i mati prestari,
bratac i sestra premladi,
moj mi je dragi daleko:
čez tri vode gliboke,
čez tri gore visoke,
čez tri luge zelene.
Iza njih je beli grad
i u gradu zlati stol,
za stolom je dragi moj,
na prstu mu prsten moj,
da se pozna, da je moj;
na glavi mu venčac moj,
da se pozna, da je moj,
u žepu mu rubac moj,
da se pozna, da je moj.»

Drugi knjigi »Bisernice« je priložil I. Š. reprodukcije fotografij Belokranjcev v skupinah in posamezno: »Bojanci in Bojanke«, »Vlahi in Vlahinje«, »Belokranjski ženin in nevesta«, »Predica iz Adlešič«, »Viničan«, »Belokranjski črednik«, »Teta v belokranjski svatbi«, kar seveda povišuje folkloristično vrednost knjige. Ni pa prav, da je v skupini Bojancév, ki so Srbi, vtaknil v njihovo narodno nošo tudi pristne Adlešičane (ga. Marija Rauch s hčerko!) in da sta se kot žumberska Vlaha oblekla advokat dr. Jure Adlešič ter metliški organist Mihelčič. Že na sliki kažejo fiziognomije, da to niso nekdanji srbski prišleki iz globokega Balkana, ki streljajo in sekajo z očmi in imajo drugače izoblikovano duševno strukturo kakor ostali Belokranjci. Sicer smo pa že marsikje opazili, da objavljajo nekateri avtorji v svojih opisih narodov in dežel kaj radi lepe mestne gospodične in kultivirane gospode, oblečene v narodne noše, nemara zato, da bi bil narod kot tak svetu lepše predstavljen.

S temi prigovori in kritičnimi opazkami nikakor nočemo škoditi dobremu imenu, ki ga ima I. Š. v naši znanstveni književnosti. Nasprotno, mi trdimo, da ostane I. Š. kljub hibam pri nabiranju folklorističnih zanimivosti — belokranjski Vuk Karadžić, si parva fas est componere magnis... Ves čas svojega razmeroma dolgega življenja je kazal nemogočljivo voljo do dela in občudovanja vredno dinamiko udejstvovanja. Zbiral je neprestano kakor čebela med: pesmi, pregovore, izreke, šege, navade, narodne obleke, stare novce itd. Vse to je obvaroval pozabe in to se bo v bodočnosti po nadarjenih umetnikih kot gradivo predelalo in se zopet vrnilo ljudstvu v požlahtnjeni, predelani in lepši obliki. Res pa je, da I. Š. ni iskal ne primerjalne širine ne evolucionistične globine. Ostal je negiben na mestu ter samo beležil, kar je videl in slišal, ne da bi se dosti vpraševal: od kod, zakaj, čemu.

Ko je izšla l. 1906 prva knjiga »Bisernice«, je takoj pritegnila pozornost slovanskih filologov v raznih časopisih. Najvažnejša sta referata Vatroslava Jagića in Ivana Grafenauerja v slovitom »Archiv für slavische Philologie« XXIX, str. 475, Berlin 1907. I. Grafenauer označuje »Bisernice« kot zelo lepo folkloristično knjižico za jezikovno in narodopisno proučevanje zanimivega belokranjskega ljudstva ter pravi, da se

starejše pesmi jezikovno in vsebinsko naslanjajo na hrvaški idiom. Tu se nahaja srbskohrvatski deseterec, aorist, nomin. deklinacija adjektivov, instrumental *a*-debel na *-um* in marsikaj fonetičnega, kar je blizu srbohrvaščini. I. Grafenauer pravi na koncu, da predstavlja belokranjski dialekt, kot ga kažejo »Bisernice«, zanimiv prehod od slovenščine k srbohrvaščini. Ali vpliv slovenske knjige in šole, sodišča in državne administracije, cerkve in posvetne inteligence jemlje belokranjskemu govoru vedno več starih posebnosti, jih brusi in dovaja slovenskemu književnemu jeziku. Grafenauerju posebno ugaja Šašljev »Slovarček« (»Bisernice« I, 241–329), ki donša izbor besed, katerih Pleteršnikov slovar nima.

Grafenauerjevimi izvajanjem pristavlja V. Jagić, da zaslužijo »Bisernice« največjo pozornost slovanske filologije, ker odkrivajo pogled v zanimivi proces prehoda iz srbskohrvatske narodnosti, ki je tvorila nekdanji osnovni značaj prebivalstva, v slovenski idijom. V nasprotju z Grafenauerjem trdi Jagić, da govore Belokranjci mešan dialekt (Mischdialekt), ne pa prehodnega (Uebergangsdialekt). Srbohrvaščino da je kot spodnjo starejšo ljudsko plast pod vplivom cerkve, šole in administracije prekrila mlajša slovenska, ki sili skozi vse pore (luknjice) v starejšo stvarino. Najuporneje da se branijo novim vplivom stare pesmi, pregovori, medtem ko so gibljive jezikovne oblike in glasoslovni fenomeni močno popustili.

K tem izvajanjem V. Jagića bi pripomnili, da je nekam težko govoriti o enotnem belokranjskem dialektu, ampak da je bolje, ako se govori o belokranjskih dialektih (cf. N. Zupanič, Bjelokranjci. Narodna enciklopedija srpsko-hrvatska-slovenačka, I, 226), ki bi jih danes res z večjo pravico imenovali mešane kot pa prehodne govore od hrvaščine k slovenščini, to pa zato, ker so turški vpadi XV. in XVI. stoletja zlasti v južnem delu uničili staro belokranjsko prebivalstvo z organskim prehodom govora k hrvaščini in so prišli novoseli iz raznih predelov med Uno in Kolpo. Tudi ni bil vpliv slovenščine povsod enako intenziven. Vsekakor je največ sprejemala okolica Črnomlja in Metlike, ker so bile tam upravne, sodnijske, šolske in cerkvene oblasti, ki so širile med narod ne samo slovenski jezik, ampak tudi srednjeevropsko-alpsko kulturo* ter civilizacijo.

I. Š. ni bil samo priden zbiratelj folklore, ampak tudi radodaren mož. Ko je napolnil nekoliko zabojev s kosi narodnih noš (»jalbe«, pečice, svatovski robei in otirači, koralde) iz adlešičke, podzemeljske in preločke župnije, je vse skupaj poslal v dar deželnemu muzeju »Rudolfinumu« v Ljubljani, za kar se mu je uprava muzeja pristrčno zahvalila v pismu od 15. XI. 1906: »Sedaj je naša belokranjska zbirka tako bogata in popolna, da se bo zelo lepo prezentirala. Hranimo jo v posebni belokranjski omari, da boste Belokranjci ponosni na njo. Pred vsem so znamenite peče in pečice, katerih smo dobili tudi iz Dobljč lepo število.« Istega leta (1906)

* Pri preučevanju osnovnih razlik slovenske ljudske kulture sem se l. 1912 prvič izrekel za trojstvo kulturnih vplivov ter območij: 1. srednjeevropsko-alpsko, 2. mediteransko, 3. jugoslovansko kulturno območje (N. Zupanič, Zumberčani i Marindolci, Bograd 1912. str. 6–7). Namesto jugoslovansko bi bilo morda bolje reči: panonsko-jugoslovansko območje.

je poklonil I. Š. svojo obilno numizmatično zbirko rimskih novcev s tremi zaboji knjig vred muzeju škofovih zavodov v Št. Vidu, škofijskemu cerkvenemu muzeju pa je dal zbirko starih mašnih plaščev, cerkvenega posodja in kipov iz adlešičke in podzemeljske župnije.

Za svoje obilno delo je prejemal I. Š. tudi zaslužena priznanja in časti. Že l. 1887 ga je imenovala Osrednja komisija za ohranjenje zgodovinskih spomenikov na Dunaju za svojega dopisnega člana; 23. XII. 1908 ga je izbrala občina Adlešiči za svojega častnega občana; 21. I. 1921 ga je imenovalo škofijstvo v priznanje »delovanja v dušnem pastirstvu in dela kot pisatelja na polju domače kulturne zgodovine« za duhovnega svetnika. Glasilo Etnografskega muzeja v Ljubljani »Etnolog« se ga je spomnilo s prigradnimi članki ali beležkami ob njegovi 70-, 75-, 80- in 85-letnici rojstva.

Slava in čast Ivanu Šašlju, najplodnejšemu slovenskemu folkloristu prve polovice XX. stoletja. Naj se mu do poznih rodov svetlikajo nad črnim grobom bisernice iz belokranjskega narodnega zaklada!

Jože Rus

Valter Bohinec

V groznem taborišču Buchenwaldu, ki ima na vesti toliko naših najboljših ljudi, je 25. marca 1945 omahnil v objem smrti tudi dr. Jože Rus, knjižničar naše Univerzitetne knjižnice. Z njim smo izgubili znanstveno izredno delavnega človeka, ki je vzgledno ljubezen do domačih tal združeval z živim zanimanjem za vse njihove prirodne in kulturne pojave, saj se je udeleževal kot geograf, zgodovinar in etnograf.

Rojen 20. marca 1888 v Ribnici na Dolenjskem iz mnogočlanske družine, je obiskoval gimnazijo v Ljubljani, na Sušaku in v Novem mestu, kjer je maturiral leta 1910. Nato je poslušal na Dunaju predavanja iz geografije in zgodovine, napravil izpit za pouk telovadbe na srednjih šolah (1913), doktoriral pri prof. E. Brücknerju z disertacijo »Das Unterkrainer Karstgebiet« (1918), končno pa napravil še diplomsko izpita iz zemljepisa (1918 na Dunaju) in zgodovine (1924 v Ljubljani) kot glavnih predmetov. Njegova disertacija, ki žal ni izšla v tisku, je vendarle našla pohvalo ne le njegovih tedanjih učiteljev, temveč tudi še pozneje, ko jo je ocenil kot priznanja vredno delo J. Sölch (Geogr. Jahresber. aus Oesterr. XX 1940, str. 96—97). Med prvo svetovno vojno vidimo Rusa nekaj časa kot suplenta na gimnaziji v Kranju (od okt. 1914 do sept. 1916), po vojni pa kot nadomestnega učitelja na gimnaziji v Celju (od decembra 1918 do marca 1919). Zapustil je šolsko službo zaradi gmočnih razmer in se preselil v Beograd. Tu je pri državnem odboru sodeloval pri pripravi za volitve v ustavotvorno skupščino oziroma za volitve v narodno skupščino 1923, a tudi pri organizaciji ljudskega štetja 1921 za vso državo in za mesto Beograd posebej. Udeležen je bil tudi pri izdelovanju zakonskih